

AZ OLASZ-ANGOL FESZÜLTÉG

Az OLASZ-ABESSZIN háború megindulása, sőt már az ellenségeskedések megkezdését megelőző, hosszú és drámai fordulatokban bővelkedő diplomáciai csatározások óta az európai politika egyik legnyugtalanítóbb tünete az Olaszország és Nagy-Britannia közötti hagyományos baráti jóviszony tökéletes elromlása volt. Az olasz-abesszin háború kitörését közvetlenül követő napokban, 1935 októberében a Nemzetek Szövetségének Genfben összehívott rendkívüli közgyűlése idején a két ország közötti rossz viszony már éles feszültség formájában nyilatkozott meg. Amikor pedig a brit kormány földközitengeri hajóhadát jelentékeny mértékben megerősítette, október végétől december elejéig a Földközi-tenger katonailag fontos pontjain állandóan tartott a háborús bonyodalmaktól való félelem.

November második felében Mussolini izgatott éjszakai tárgyalásokon fogadta a Palazzo Veneziában az olasz hajóhad vezető tengernagyait, majd Sir Eric Drummondot, Nagy-Britannia római nagykövetét. A Duce mindvégig megőrizte nyugalját, de Szuezen, Alexandriában, Málta szigetén és Gibraltárban sokan komolyan aggodtak, hogy egyetlen meggondolatlan lépés, egy elsietett ágyúlövés vagy bombavető repülőgépek ellenséges szándékú cirkálása nem jár-e végzetes és jövőtehetetlen következményekkel. A Laval—Hoare-féle terv kudarca decemberben újra kiélezte a helyzetet és az olaj-szankciók erőszakolása angol részről ismét veszedelmes helyzetet teremtett. Az olaszok katonai győzelme és az angol szankciós politika összeomlása végül is azt eredményezte, hogy a háborús összetűzés veszélye elmúlt, de a feszültség Olaszország és Nagy-Britannia között tovább tartott.

Az idei év első napjaiban létrejött és január 2-án közzétett angol-olasz megegyezés, helyesebben a földközitengeri status-quo fenntartását és egymás birtokállományának tiszteletbentartását kimondó kölcsönös nyilatkozat, a feszültséget átmenetileg csökkentette. De a spanyolországi polgárháború új súrlódási felületeket hozott magával. Március második felében a spanyol nemzetiek oldalán harcoló olasz milícia-csapatokat a Madrid körüli harcokban Guadalajáránál súlyos veszteség érte. Az angol sajtó egy része ebből az alkalmából az olaszok önérzetét sértő módon irt a spanyol földön harcoló olasz önkéntesekről. Mivel pedig ugyanebben az időben az angol sajtóban, a parlamentben, sőt az anglikán egyház templomainak szószékem is sorozat-

tos támadások érték a fasiszta kormányt azok miatt a megtorló intézkedések miatt, amelyek a Graziani tábornagy ellen Addisz-Abeában elkövetett véres merényletet követték, az olasz kormány végül is arra szánta el magát, hogy az olasz sajtó tudósítóit visszarendeli Angliából és ugyanakkor teljes bojkottot rendel el az olasz sajtóban a londoni koronázással kapcsolatos hírekkel szemben.

Az OLASZ-ANGOL baráti jóviszony egyik legrégebb és legérintetlenebb hagyomány volt az európai külpolitika történetében és így érthető, hogy a most keletkezett feszültség egészen szokatlan helyzetet teremtett és váratlan oldaláról zavarta meg a különben sem túlságosan szilárd európai egyensúlyt. Olaszok és angolok között már az olasz egység megteremtése előtt is mindig élénk baráti összeköttetés nyomaival találkozunk. Az olasz-angol barátság alapjai részben kulturális természetűek voltak, részben arra vezethetők vissza, hogy az angolok mindig az olaszokat tartották a kereskedelem terén az európai kontinens legélelmesebb és legtehetségesebb népének. Olaszország pedig, mint a klasszikus műveltség és művészetek hazája, mindig varázslata alatt tartotta az angolokat, legalább annyira, ha nem jobban, mint az „Italien-Sehnsucht“ vágy-komplexusának ígérete alatt álló németeket. Shakespeare legszebb színjátékainak meséje nem véletlenül volt olasz eredetű és játszódik le olasz környezetben. Byron szerelme az olasz föld és nép iránt mélyebb volt és szenvedélyesebb, mint Goethéé. De a XIX. század angol szellemi élete más „italoman“okat is termett. Skócia nagy romantikusának, Sir Walter Scottnak egyetlen nagy szerelme hazáján kívül az olasz föld volt. A félig festő, félig költő Dante Gabriel Rossetti és a Browning házaspár brit és olasz lojalitások között megoszló pályafutása a XIX. század első felének legromantikusabb életregényei közé tartozik. Ez a hagyomány — mutatis mutandis — mai napig is él, hogy csak D. H. Lawrence és Aldous Huxley nevét említsük és az olasz-angol baráti jóviszony tartós megromlását elsősorban azok az angolok fájlalták és fájlalják ma is, akiknek a klasszikus emlékek és a renaissance művészetének Olaszországa második hazájuk volt.

De tisztán a politika terén is régi és mindkét fél részéről megbecsült hagyományok szétrombolását jelentette a két ország között felmerült s a jelek szerint tartósnak ígérkező ellentét és feszültség. Különösképpen az olasz egység megteremtése 1870-ben, és a Szuezi-csatorna megnyitása 1869-ben, majdnem pontosan egyidőben történt. Nagy-Britannia számára a csatorna megnyitása a birodalom politikai fejlődése és hatalmának megszervezése szempontjából egyedülálló alkalmat jelentett. Az előzőleg majdnem véletlenül szerzett hatalmi támaszpontoknak, Gibraltárnak, Máltának, Alexandriának az India felé megnyílt tengeri úttal egyszerre azelőtt fel sembecsült jelentősége lett. Olaszország ebben az időben újonnan szerzett nagyhatalmi állásának első éveiben élt és bár 1882-ben a hármas szövetséghez csatlakozott, ennek a lépésnek semmi Anglia ellen irányuló éle nem volt, annál kevésbé, mert a múlt század nyolcvanas éveiben a hármaszövetség megalkotói mindenre inkább gondolhattak, mint Nagy-

Britannia elleni háború lehetőségére. A század vége felé, amikor Észak- és Kelet-Afrikában megindultak az első olasz gyarmati háborúk, már minden jel azt mutatta, hogy Olaszország igazi érdekei a Földközi-tengeren vannak a közép-európai, tehát kontinentális nagyhatalmakkal való politikai szövetsége ellenére is. De még jellemzőbb az olasz külpolitika megosztott érdeklődésére, hogy 1906-ban, amikor tehát a központi hatalmak szövetségével szemben már teljesen kialakult az antant hatalmi csoportja, Olaszország Nagy-Britanniával és Franciaországgal együtt állapodott meg Abesszíniával szemben követhető közös politikájukat és érdekköreik felosztását illetően. A meg egyezés a gyakorlatban nagyrészt „holt betű” maradt és az olasz-abesszín háború megindulása idején csak felesleges rekriminációkra adott alkalmat, de politikai jelentősége tagadhatatlan.

Olaszország háború utáni külpolitikájának egyik alapvető kérdése a gyarmatok ügye lett. Az 1915-i londoni szerződés, amelynek alapján Olaszország társult a központi hatalmak ellen harcoló Szövetséges és Társult Hatalmakkhoz, kimondotta, hogy amennyiben Franciaország és Nagy-Britannia a háború következményeképpen gyarmati területekkel gazdagodnék, tekintetbe kell venni és ki kell elégíteni Olaszország gyarmati igényeit is. A béketárgyalásokon azonban két hatalmas háborús szövetségese meglehetősen méltánytalanul bánt többek között a gyarmati kérdésben is a politikailag akkor meglehetősen gyenge és erélyesebb fellépésre képtelen Olaszországgal. Amikor a németektől elvett gyarmati területek felosztására került a sor, a franciák és angolok ügyesen úgy intézték a dolgot, hogy a tárgyalásokon Olaszország ne legyen jelen. Mikor az olasz fődelegátusnak az otthoni zavaros belpolitikai helyzet miatt sürgősen el kellett utaznia, elővették az új gyarmatok területi felosztásának kérdését és mire Sonnino visszatért, már kész helyzettel találta magát szemben. Olaszországnak ilyen módon meg kellett elégednie néhány értéktelen sivataggal Szómáli-földön és Eritreában ugyanakkor, amikor Franciaország, de különösen Nagy-Britannia igen értékes területeket kaptak, névleg mandátum formájában, a felosztott afrikai német gyarmatokból.

Az olaszok másik nagy területi sérelme az volt, hogy a dalmát partvidéket néhány sziget és Zára kivételével a békeszerződésekben, szövetségeseik ígérete ellenére, nem ők, hanem Jugoszlávia kapta. Ez és a gyarmatok szétosztásánál elszenvedett méltánytalan bánásmód kezdettől fogva elidegenítette Olaszországot volt háborús szövetségeseitől. A párizsi béketárgyalásokon sorozatosan elkövetett hibák között az olaszok önérzetének megbántása és jogos igényeik ki nem elégítése egyik legfontosabb tényező lett a háború utáni európai politika kialakulásában. Az európai békének az igazi demokrácia jegyében való megszervezését lehetetlenné tette a két nyugati demokráciának emberileg talán érthető, de politikailag jóvátehetetlen bünt jelentő kapzsisága és rövidlátása, amiért később nekik és vele egész Európának, sőt az egész világ gazdasági életének elképzelhetetlenül drága árat kellett fizetnie.

Az olasz gyarmati terjeszkedést több körülmény tette megindokolná. A kivándorlást először az Amerikai Egyesült Államok, majd

a nagy északamerikai köztársaság példáját követve több más állam is megnehezítette vagy teljesen lehetetlenné tette, részben népesedéspolitikai, részben munkás-szociális szempontokból. De a fasiszmus különben is elvben ellene volt a régi fajtájú kivándorlási politikának és nem szívesen látta, hogy az olasz lakosság nagyobb tömegekben kerüljön idegen fennhatóság alá s így nagyrészt elveszett értéknek legyen tekinthető az olasz nemzeti célok megvalósítása szempontjából. „A fasiszta Olaszország nyíltan hirdeti éhségét új területekre“, — mondotta Mussolini 1926-ban — „mert az olasz mindig szapora nép-faj volt és az is akar maradni“.

Angol részről egészen az olasz-abesszin háború kitöréséig, legalább is a hivatalos brit külpolitika, nem nézte nagyobb aggodalommal a belső erőben és külpolitikai befolyásban évről-évre növekvő és gyarapodó fasiszta Olaszország területi igényeit. Külső látszatra Olaszország és Anglia között a háborút követő tíz-tizenkét év alatt háborítatlan jóviszony volt. A „világnézeti sík“ átka ebben az időben még nem tört be a külpolitikába. Anglia és Olaszország, ha egyéb lényeg szerint meglevő ellentétek nem tették volna meddővé a két ország közötti együttműködési kísérleteket, jól megfértek, noha világnézeti-leg politikai felfogásukban és politikájuk gyakorlati tényeiben egymástól merőben különböztek.

Az európai politika nagy teherterele ezekben az években sokkal erősebbnek bizonyult, mint a világnézeti ellentétek hatalma. A legyőzöttek, élükön az elvesztett háború „főbűnös“-ével, Németországgal, néhány évig a békeszerződések aláírása után sokkal szánalmasabb állapotban voltak, mint hogy komoly politikai célkitűzés a részükről lehetséges lett volna. Mikor azonban a gazdasági talpraállás folyamata megindult és részben Locarno, részben pedig a Nemzetek Szövetségébe való felvételük után a nemzetközi politikában is kezdtek többek lenni, mint jogaikból kismizmizett páriák, lassanként megkezdődött Európában a szembenálló erők új csoportosulása.

AZ ÚJ CSOPORTOSULÁS lényege, amint azt legelőbb és legvilágosabban az angol közvélemény ismerte fel, a birtokban levők és a kismizmizettek, vagy ahogyan alig lefordítható angol kifejezéssel mondani szokták: a haves és a havenots közötti ellentét volt. Ennél a csoportosulásnál Olaszország kezdettől fogva fontos szerepet játszott, de nem volt háborús szövetségesei, hanem a háborúban vesztesek oldalán. A két ősellenség továbbra is Franciaország és Németország maradt. Ezzel szemben mind Olaszország, mind Nagy-Britannia külpolitikájában megvolt a kétféleségnek és az önmagában való megosztottságnak az a tulajdonsága, amelyet a modem lélektanban ambivalentiának szoktak nevezni, még pedig a brit külpolitikában Németország, tehát egy kismizmizett állam, az olasz külpolitikában pedig Nagy-Britannia, tehát egy birtokban levő állam felé.

Ez a különös helyzet magyarázza meg azt is, hogy az olasz-angol viszonyban, egészen 1935-ig nem tudott létrejönni sem a teljes együttműködés, sem a német-francia ellentéthez hasonló nyílt szembehelyez-

kedés politikája. Az olasz külpolitika, ehhez alig férhet kétség, soha nem választotta szívesen a németekkel való együttműködés politikáját. De addig, amíg jogosnak tartott igényeinek kielégítéséhez hozzá nem jutott, a fasiszta Olaszországnak szüksége volt a kissemmizettekkel való együttműködésre: a magyarsággal szemben érzett kétségtelenül őszinte és tettetés nélküli rokonszenvén kívül, nem annyira jókedvéből, mint azért, hogy a kissemmizettek bátorításával a birtokban levők csoportját sakkban tartsa és nyugtalanítsa. Ha volt berlin-római tengely 1935—1936-ot megelőzőleg, amikor ezt a gyorsan közzájára került kifejezést még ki sem találták, az a leghidegebb és minden érzelemtől mentes reálpolitikán alapult. De közös politikát folytatni a hitleri Németországgal a nemzeti szocializmus hatalomra kerülésének első, romantikus éveiben, nem tartozott a legirígylésreméltóbb dolgok közé és egyszer, Dollfuss meggyilkolása után, ez a feladat sok volt még Mussolini idegeinek is. Az a feltűnő gyorsaság, ahogyan az olasz külpolitika teljesen és fenntartás nélkül szembefordult a náci Németországgal 1934 nyarán az osztrák szövetségi kancellár életét kioltó gaz merénylet után, világosan mutatta, hogy a német-olasz külpolitikai együttműködésnek akkor még mélyebb hagyományokban vagy rokonszenvben gyökerező alapja nem volt.

Az a nyolc-kilenc hónap, amely Dollfuss meggyilkolása és az 1935 április első felében tartott stresai konferencia között lefolyt, olyan időszak volt, amikor az európai külpolitika ma még alig felbecsülhető következményekkel járó fordulat előtt állott. A Dollfuss-gyilkosság a brit közvéleményt is nagyon erősen Németország ellen hangolta. Ezt a körülményt használta fel a francia külpolitika, hogy miután 1935 január 6-án aláírták Rómában az olasz-francia megegyezést, létrehozta a közös brit-francia-olasz együttműködést, szemben a katonailag félelmetesen megerősödni kezdő Németországgal. A stresai front azonban — ezt a nevet kapta a három volt háborús szövetséges németellenes együttműködése — csupán a háború utáni európai politika halvaszületett gyermekeinek számát gyarapította és végső eredményben pontosan az ellenkező eredményt érte el, mint amit a francia külpolitikának akkori legfőbb intézője, Laval sokat ígérő, de nem sok szerencsével irányított kezdeményezésétől várt.

A stresai front politikájának összeomlását két körülmény idézte elő. Az egyik ezek közül az volt, hogy a brit külpolitika, mint annyi más esetben, ez alkalommal sem volt hajlandó támogatni teljes mértékben olyan kezdeményezést, amelynek legfőbb célja Németország elszigetelése volt. A másik ok pedig éppen az olasz-angol viszonyról állott vonatkozásban. Franciaország azzal akarta biztosítani az olasz tékozló fiúnak a birtokban levők jó társaságába való visszatérését, hogy szabad kezet ígért neki tervbevetett keletafrikai hódításainál. Laval és Mussolini számításába azonban az a végzetes hiba csúszott be, hogy hallgatóságos megegyezésükről nem értesítették a harmadik érdekelt felet, a londoni Foreign Office-ot. De eleinte ez nem is látszott szükségesnek. A stresai konferencián MacDonald és külügyminisztere, Sir John Simon, annyira figyelmesek voltak a vendéglátó Mussolinival szemben, hogy óvatosan kerültek Abesszínia nevének még csak az említését is.

Hamar kitűnt azonban, hogy a brit közvélemény kevésbé volt megértő. MacDonald külügyminiszterével együtt hat hét múlva dísztelesen megbukott és a június első napjaiban hivatalába lépő Baldwin-kormány hétről-hétre rosszabb szemmel nézte Olaszország nyílt készülődését keletafrikai hódítására.

OLASZORSZÁG és Anglia egymáshoz való viszonyát az olasz-abesszín háborún és következményein kívül csak nehezítették a spanyol polgárháborúból támadt diplomáciai és külpolitikai bonyodalmak. Mint már említettem is, a kettő együtt idézte elő a helyzet kiélesedését március második felében. A kölcsönös ingerültség május 8-án érte el tetőpontját az olasz napilapok londoni tudósítóinak visszahívásakor.

A már említett és 1937 január 2-án kelt gentleman's agreement-től nem vártak sokat, akik az olasz-angol feszültség bonyolult háttérében egymást kusza összevisszaságban keresztező érdekszálakat jobban ismerték, de azért így is meglepetésképpen hatott az a szokatlanul éles, keserű szemrehányással teli beszéd, amelyet Mussolini közvetlenül Líbiából való visszatérése után március 23-án mondott a római Palazzo Venezia erkélyén. A Duce beszédében névszerint csak az anglikán prédikátorokat említette meg, egyébként általánosságban beszélt írástudatlan újságírókról és hivatásos pacifistákról.

A célzás mindhárom esetben világos és félreérthetetlen volt. Az anglikán prédikátor E. G. Selwyn, a winchesteri székesegyház dékánja volt, aki a londoni Bloomsbury városrész egyik templomában Halié Selassié, Abesszínia excsászára és más abesszín előkelőségek, valamint az abesszínnek ügyét felkaroló angolok előtt valóban szokatlan és csak az anglikán egyház igen tág kereteket biztosító liturgiája mellett lehetséges módon, élehangú beszédet tartott Abesszínia brutális megtámadói, sőt az angol külpolitika irányítói ellen, akik „osztznak a felelősségben azért, ami megtörtént“. Az előkelő állást betöltő anglikán lelkész különösen éles támadást intézett Mussolini személye ellen. „Olaszország diktátora — dörögte a haragos Selwyn tisztelendő úr — szereti Caesarhoz hasonlítani magát, pedig Mussolini valóságos megisméltlődése a szír Antiochusnak, aki Epiphanesnek, a Dicső-nek hívatta magát, de alattvalói Epimanes, az örült gúnynévvel illették.“

Az írástudatlan angol újságírókra, amint beszédéből kitűnik, azért haragudott a Duce, mert Líbiából való visszatérését a spanyolországi olasz önkéntesek vereségével hozták kapcsolatba és túlságosan sokat emlegették Guadalajarát, mint az olasz hadsereg második Caporettoját. Különben is Guadalajara és a Duce líbiai hazatérése indította el a központi irányítás alatt álló olasz sajtó újabb rendszeres támadó hadjáratát Anglia ellen. Ez végül is nem azzal végződött, hogy a brit kormány hívta vissza az angol sajtótudósítókat Olaszországból, amire természetesen nem is volt sem hatalma, sem illetékessége, hanem hogy a fasiszta kormány hívta vissza az olasz lap tudósítókat Angliából és tiltotta meg a koronázási hírek közzését. Sajnos, az olasz csapattesteket március közepe táján valóban súlyos vereség érte a madridi fronton és az is igaz, hogy erről a vereségről angol lapok minden szépítés vagy a kellemetlen részletek elhallgatása nélkül írtak. De ez magában még alig

lehetett elegendő ok az olasz felháborodásra. A bajt inkább az okozta, hogy néhány fogságba került olasz katona, így különösen egy bizonyos Antonio Luciano, a 83. anconai gyalogezred parancsnoka túlságosan sok, nem nyilvánosságnak szánt részletet mondott el arról, hogy miként kerültek olasz sorkatonák és feketeingesek „önkénteseké-ként” Spanyolországba. Madridban az olasz foglyokat újságírók és fotóriporterek jelenlétében kérdezték ki és az talán lehetséges, hogy bizonyos szenzációkra éhes angol lapok, mint pl. a londoni „News Chronicle” és a „Daily Express”, az olaszokra nem túlságosan hízelgő módon írtak ezekről az eseményekről, de erre természetesebb ellenintézkedés lett volna, hogy amint más esetben is nem egyszer történt, az illető napilapokat tiltsák ki Olaszország területéről.

A harmadik csoport, a hivatásos pacifisták emlegetése, Lord Robert Cecilnek és az angol népszövetségi únióknak szólt. Ennek a pacifista társadalmi egyesületnek „béke-szavazás” — Peace Ballot — néven ismert kezdeményezése az európai békét megbontó állam ellen alkalmazandó büntető rendelkezések — szankciók — kérdésében hatalmas tömegeket mozgatott meg Angliában és erősen befolyásolta 1935—36-ban a hivatalos brit külpolitikát is. Mussolini és Lord Robert Cecil valóban nem állhatják egymást és két, egymástól merőben ellenkező álláspontot foglalnak el. Mussolini szavaival szemben érdekes idézni a pacifista lord testvérének, Lord Hugh Cecilnek azt a levelét, amelyet a londoni Times éppen az új olasz birodalom megalapításának napján, 1936 május 9-én közölt. Ebben a levélben a nagytekintélyű angol konzervatív politikus megállapítja, hogy „el sem képzelhető angol részről még jóidőig semmi néven nevezendő baráti érzelm Olaszország irányában.”

Ez és lényeges vonásaiban ennyi az olasz-angol feszültség rövid története. A helyzet ma súlyosabb, mint volt a szankciós politika legrosszabb napjaiban. Pillanatnyilag nehezebb elképzelni a feszültség feloldódását Olaszország és a nyugati demokráciák között, beleértve az Amerikai Egyesült Államokat is, mint hasonló megegyezést Németországgal. Így pl. különös módon a spanyolországi zavarok fő nemzetközi intrikusa a nyugati demokráciák közvéleményének megítélése szerint a fasiszmus és nem a nemzeti szocializmus.

Ezek azonban többé-kevésbé érzelmi szempontok és az érzelmi szempontok politikai súlya nagyon gyorsan elenyészik, mihelyt az érdekek realitása új tájékozódást tesz kívánatossá. Olaszország és Németország, bármilyen nagy igyekezettel dolgozzanak is a berlin-római tengely politikájának minél teljesebb kiépítésén, bármelyik pillanatban azonnal készek volnának a feszültséget és a világnézeti ellenségeskedést leszerelni a nagy nyugati demokráciák, elsősorban pedig Anglia irányába. Nem érzelmi okokból, hanem egyszerűen azért, mert a nyugati demokráciák tőkében gazdagok és gazdaságilag erősek, míg a két „havenots”, a két kismizett, tőkében szegény, gazdaságilag gyenge nemzet. Mivel pedig mind Olaszország, mind Németország szociálpolitikai igényei sokkal előrehaladottabbak, mint amennyit szegénységük megenged, kedvező feltételű és a nyugati demokráciáktól kapott külföldi kölcsönök egyszerre megenyhítenék az európai

politikának inkább csak látszatra fenyegető, mint valóságos veszedelmeket tartalmazó világnézeti válságát. Nem jelentené ez a tál lencse bibliai történetének megisméltődését az európai politikában, hanem olyan európai együttműködés politikáját, amely egyedül szolgálhatna alapul a tartós európai béke megszervezésének nagy művéhez.

NEM VOLNA azonban teljes a kép, éppen olasz-angol vonatkozásban, ha még egy szempontról meg nem emlékeznénk és ez Nagy-Britannia földközítengeri érdekeltségeinek veszélye az olasz imperializmus, az új Imperium Romanum hatalmi súlyának növekedése által. Ezen a ponton a brit külpolitika különösképpen érzékeny volt, attól a pillanattól kezdve, mihelyt világossá lett, hogy a fasiszta Olaszországot nem lehet visszatartani Abesszínia meghódításától. Hiába volt az olaszok minden igyekezete, hogy az angolokat a brit érdekekkel szemben tanúsított jószándékaik felől meggyőzze, a Földközi-tengerre vonatkozó kérdésekben 1935 tavaszától a brit külpolitika minden lépését a féltékenység és veszélyeztetve érzett érdekeik féltése irányította. Utoljára a Dúcénak líbiai útján a mohamedán világhoz intézett szavai váltottak ki nagyobb izgalmat Angliában, ahol már régóta rossz szemmel nézik az olasz rádióállomások arab nyelvű propaganda-előadásait. Felvilágosodottabb és elfogulatlanul gondolkodni tudó angolok nem osztják Selwyn tisztelendő úrnak az imént idézett nézeteit az Abessziniát meghódító olaszok állítólagos kegyetlenségéről. „Mi szeretünk dicsekedni azzal, — írta a Manchester Guardian Olaszország afrikai hódításairól — hogy a Brit-Birodalom ma az igazság és a bölcs kormányzás mintaképe, de szívesen megfeledekezünk arról, hogy hogyan szereztük domíniumainkat és gyarmatainkat/. Majd néhány szóval megemlékezve Olaszország korábbi afrikai gyarmatszerzéseiről, a cikkíró nem minden cinizmus nélkül így fejezi be fejtegetéseit: „Feltűnő volna, ha Olaszország birodalmát úgy tudná megalapítani, hogy ne vegye igénybe a gyarmatszerző nagyhatalmak kegyetlenségének még a hagyományos mértékét sem.“

De a mohamedán vüaggal való kacérkodás egészen más dolog, s még az egyébként tárgyilagosságáról ismert Manchester Guardian is kész arra, hogy a legképtelenebb vádakot emelje Olaszország ellen. „Signor Mussolini azt reméli, — olvassuk ugyanebben a cikkben — hogy ha majd az európai hatalmak saját létükért lesznek kénytelenek harcolni, a lázadás szelleme feltámad az izlám népei között és ezt a lázadást Olaszország saját javára hasznosíthatja/.

Máskor valóságos rémképeket látnak az angolok. Hector C. By water, a Daily Telegraph haditengerészeti munkatársa az „International Affairs“ május—júniusi számában arról közöl hosszabb tanulmányt, hogy mi lenne a Brit-Birodalom sorsa, ha az olasz imperializmus elzárná a szabad közlekedés útját és Anglia kiszorulna a Földközi-tengerről. Szerinte az történnék, hogy a közlekedési utak megszervezésében az angolok visszatérnének a Szuézi-csatoma megnyitása előtti időkre, ami bizonyos kényelmetlenséget és időbeli veszteséget jelentene, de nem lenne végzetes a birodalom további sorsára.

A január 2-i gentleman's agreement létrejötte után azt lehetett remélni, hogy ez a Földközi-tenger feletti uralom miatt keletkezett brit-olasz antagonizmus, amely Abesszínia meghódításából támadt, hamarosan megszűnik. Az ellentétek azonban jobban kiéleződtek, mint eleinte gondolni lehetett. A brit új fegyverkezési programra még jobban elmérgesítette a helyzetet. Anglia bármilyen erős hajóhadat és légihadsereget épít is magának, a katonailag az utolsó tíz évben hihetetlen mértékben megerősödött fasiszta Olaszország már csak földrajzi helyzeténél fogva is, állandó veszélyt jelentő ellenfél fog maradni. Ha az olaszok valóban kiépítik a szicíliai és északafrikai partok között fekvő Pantelleria-szigetet flotta-bázissá és légikikötővé, Malta szigete, ellenségesen viselkedő Olaszországgal szemben, egyszerre értéktelenné és tarthatatlanná válik Anglia számára.

A Földközi-tengeren Nagy-Britannia és Olaszország, mint ellenlábás nagyhatalmak, sokáig nem élhetnek egymás mellett. Az olasz-angol jóbaráti viszony éppen földközítengeri vonatkozásai miatt volt az európai politika egyik legrégebbi hagyománya, majdnem történelmi szükségszerűsége. Más következtetésre nem lehet jutni, mint hogy a jelenlegi állapot sokáig fenn nem maradhat. Vagy megtörténik a két nagyhatalom között a fegyveres összetűzés vagy helyreáll a régebbi nyugalmi állapot. Mivel pedig a háborús megoldás a kettő között még mindig sokkal valószínűlenebb, azt kell hinnünk és remélnünk, hogy a mostani olasz-angol feszültség sokáig nem tarthat.

MÁTHÉ ELEK